

TRANSCRIPCIÓ I NORMATIVITZACIÓ TOPONÍMICA

Cosme Aguiló i Joan Miralles

XV Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Manacor, 2002

JUSTIFICACIÓ

La Comissió Tecnicolingüística del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la UIB, conscient de la necessitat de sistematitzar les grafies dels topònims de les Illes Balears, ha elaborat des de 1995 aquests criteris per a transcripció i normativització toponímica que han estat aprovats per la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans.

En aquestes reunions han assistit professors membres del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General, membres illencs de la Secció Filològica de l'IEC, assessors lingüístics, becaris del Departament, becaris del Gabinet d'Onomàstica i alguns estudiosos especialistes en la matèria.

PLANTEJAMENT I METODOLOGIA

El corpus toponímic a partir del qual s'ha treballat no és la totalitat dels topònims de les Illes Balears, sinó que parteix de l'escorcoll sistemàtic de diverses àrees del territori més o menys representatives. S'ha realitzat un buidatge d'aquests fitxers que ha permès extreure tots aquells casos significatius de determinats fenòmens lingüístics en els quals apareixen divergències entre el codi parlat i la normativa escrita.

A partir de l'estudi dels topònims de les àrees tractades s'ha elaborat una relació dels diversos fenòmens lingüístics que poden ser objecte de discussió.

Els criteris que s'han tingut en compte han estat els següents:

1. L'etimologia

Davant dues variants genuïnes amb la mateixa freqüència d'ús donam preferència a la més acostada a l'etimologia: *s'Illa Gavina* i no **s'Illa Divina*.¹

---

¹ L'asterisc que precedeix algunes formes indica que no són les adequades.

2. La tradició escrita

Una llarga tradició escrita pot fer prevaler la forma culta enfront de la popular, per exemple *s'Almunia* i no **sa Munia*, *Ruberts* i no **Roberts*.

3. L'adequació amb la forma viva

Fins i tot en aquells casos en què la tradició escrita és poc o gens coneguda popularment: *Sobrevell* (d'acord amb la forma actual) i no **s'Alberg Vell* (forma restaurada); *ses Truqueries* i no **ses Tres Alqueries*.

4. La identificació amb el referent

Si hi ha dues variants de topònims descriptius igualment genuïnes, donarem preferència a la que s'acosti més a la realitat física de l'indret: *ses Coves d'en Berenguer* (són dues coves juxtaposades) i no **sa Cova d'en Berenguer* (tot i que hi ha gent que ho diu així).

5. L'homologació a tot el domini lingüístic

Els topònims que continguin formes ioditzants, posem per cas, han de ser tractats tenint present que el fenomen no és exclusiu de les Balears.

6. La popularitat del topònim

Cal donar prioritat a la forma més popular sempre que aquesta sigui genuïna. A Cabrera, per exemple, serà preferible *s'Illa des Conills* (coneguda majoritàriament amb aquesta denominació) a **sa Conillera* (variant d'ocurrència esporàdica).

7. Els hipocorístics i els malnoms

Es manté la forma popular dels hipocorístics: *Norat*, *Tomeu*, *Toni* i *Xesca*. La grafia dels malnoms es regeix per la normativa: *Can Roget* i no **Can Rotget*, *Can Perelló* i no *Can Pereió*, *Ca n'Apol·lònia* i no **Ca na Peloni*.

Són excepcions:

a) els casos que s'allunyen massa de la pronúncia usual: *Can Pevora* i no **Can Pólvora*, *Can Pascolí*, i no **Can Pasqualí*, *Can Guergori* i no **Can Gregori*, *Can Tevet* i no **Can Teuet*.

b) els casos que poden induir a confusió: *Can Beia* i no **Can Bella*.

8. La consciència culta

Quan un element d'un topònim pot ser sentit com a vulgar per altres parlants del mateix lloc, que usen el mot en altres contextos, elegirem la forma culta, encara que a través dels reculls només apareixi la popular: *sa Pedrera Blanca* i no **sa Predera Blanca*.

9. El valor testimonial

Si el nom en qüestió constitueix un exemple aïllat o especialment valuós d'un determinat canvi lingüístic, l'escriurem d'acord amb la seva forma popular: *la Malè*, i no **la Malesa*.

Aquests criteris s'aplicaran als usos formals diversos, orals i escrits, en què apareix la toponímia —retolació, cartografia, ús administratiu— i es poden resumir indicant que els topònims es regeixen per la normativa general, tenint en compte però els casos especials en

què hi ha formes amb molta tradició escrita,² les formes dialectals amb una extensió general (que no poden ser considerades localismes fonètics)³ i els hipocorístics i malnoms.

FENÒMENS ESTUDIATS

Els fenòmens lingüístics tinguts en compte abasten tres camps gramaticals: fonètica, morfologia i lèxic.

Fonètica

Afèresi

Els topònims amb afèresi que tinguin un referent en la llengua comuna s'adaptaran a la normativa. Ex.: *es Camp de ses Abelles* i no **es Camp de ses Beies*; *Cala Agulla* i no **Cala Gulla*; *s'Albufera* i no **sa Bufera*.

Les excepcions a aquesta norma són les indicades al criteri 7.

Africació / fricativització

Hi regirà la normativa. Ex.: *Cala Rajada*, *sa Punta de sa Rajola*, *sa Rota de sa Truja*, *Can Roget*.

Assimilació

Hi regirà la normativa. Ex.: *sa Barraca d'en Carles* i no **sa Barraca d'en Cal-les*.

Casos especials: *sa Sivina* i no **sa Savina* (perquè *sivina* és d'abast general a la contrada i és forma antiga i genuïna); *sa Barraca d'en Moló* i no **Meló* (perquè es respecta la pronúncia, ja que es pot dubtar si té relació amb *mola* o amb *meló*).

Canvi de líquida i/o nasal en segment inicial

Es manté el canvi. Ex.: *s'Altigor* i no **s'Antigor*, *es Cocó de l'Ancai* i no **es Cocó de l'Alcai* (< *alcai*), *Cala Anclità* i no **Cala Alclità* (< *alquitrà*).

Desplaçament d'accent

Es respecta el desplaçament. Ex.: *sa Punta de sa Curria*, *sa Gubia*, *es Colcador de sa Novia*.

Diftongació de la [o] inicial en síl·laba lliure

Hi regirà la normativa. Ex.: *sa Pleta de ses Ovelles* i no **sa Pleta de ses Auvelles*, *sa Pesquera de ses Oblades* i no **sa Pesquera de ses Aublades*.

Cas especial: *es Puig des Aucells*, perquè és una variant local antiga.

Dissimilació

Hi regirà la normativa. Ex.: *ses Colònies* i no **ses Calònies*,⁴ *sa Barca Rompuda* i no **sa Barca Rempuda*.

² Al Principat, per exemple, *Castell de l'Areny* en lloc de **Castelldalareny* (Kastro Adalasingo).

³ Al Principat, per exemple, la distinció entre *jonc* i *junc* o *mont* i *munt*.

⁴ Cal evitar la ultracorrecció *marbre* quan el vocable fa al·lusió al peix *mabre*: *sa Pesquera des Mabres* i no **sa Pesquera des Marbres*.

Però es respectarien aquells casos d'evolució puntual —a vegades amb reducció de grup consonàntic— que són significatius des del punt de vista d'història de la llengua i els de llarga tradició escrita. Ex.: *es Quericals* i no **es Clericals*, *sa Calobra* i no **sa Colobra*, *Son Belard* i no **Son Berard*.

Ensordiment

Hi regirà la normativa, com a norma general. Ex.: *sa Barbacana* i no **sa Parbacana*, *es Closet* i no **es Closset*.

S'exceptuen casos genuïns d'ús general a la contrada. Ex.: *s'Enterrossall* i no **s'Ende-rossall*, *es Enterrocalls* i no **es Enderrocalls*.

Epèntesi

Quan el fenomen és general, es manté. Ex.: *sa Cova de s'Almànguera* al costat de *es Torrent de s'Almangra*; *s'Alegaret* al costat de *s'Algaret*. Hi regirà la normativa quan el cas en qüestió no sigui general. Ex.: *es Esculls* i no **es Escrulls*.

Esdrúixoles en -ia (supressió de la vocal final)

Hi regirà la normativa. Ex.: *na Guàrdies* i no **na Guardis*, *sa Stíquia* i no **sa Siqui*, *Ca n'Eulària* i no **Ca n'Eulari*, etc. No se seguirà aquest criteri en casos fossilitzats com *Ca Mavi* i no **Ca ma Àvia*.

Inflexió vocàlica

Hi regirà la normativa. Ex.: *sa Cova de sa Llanxa* i no **sa Cova de sa Llenxa*, *sa Guitarreta* i no **sa Guterreta*.

Iodització

Hi regirà la normativa. Ex.: *s'Ullastre Verd* i no **s'Uiastre Verd*, *es Mestallar* i no **es Mestaiar*, *Can Toll* i no **Can Toi*, *na Perellona* i no **na Perellona*.

Excepcions: aquells casos que poden induir a confusió, com *ses Païsses* i no **ses Pallisses*, *Can Beia* i no **Can Bella*.

Labialització

Hi regirà la normativa. Ex.: *es Faralló* i no **es Foralló*, *ses Fermadores* i no **ses Formadores*, *s'Abeurador* i no **s'Abourador*, *ses Madraves / ses Almadraves* i no **ses Modraves*, *es Calàpets* i no **es Calàpots*.

Metàtesi

Hi regirà la normativa. Ex.: *ses Ballarugues* i no **ses Barallugues*, *sa Punta de Gregal* i no **sa Punta de Guergal*, *s'Hostalet* i no **s'Hestolet*, *s'Alqueria* i no **sa Curia*, *Cala Socarrada* i no **Cala Sacorrada*.

En els antropònims hom seguirà el criteri 7: *Can Guergori* i no **Can Gregori*, *na Guinavetera* i no **na Ganivetera*, *na Sacorrada* i no **na Socarrada*, *sa Barraca d'en Mojarala* i no **sa Barraca d'en Majorala*...

Monoftongació

Hi regirà la normativa. Ex.: *s'Aiguavés* i no **s'Aigovés*, *s'Aigua Dolça* i no **s'Aigo Dolça*, *es Caló de ses Egües* i no **es Caló de ses Egos*, *es Guaret Vell* i no **es Goret Vell*.

Les excepcions també responen al criteri 7: *na Sovadora* i no **na Sauvadora* / **na Salvadora*, *Can Pascolí* i no **Can Pasqualí*.

Neutralització de la [o] àtona

Hi regirà la normativa. Ex.: *es Boscarró* i no **es Buscarró*, *es Molí* i no **es Mulí*. Cal evitar ultracorreccions freqüents com **es Puig Nonó* en comptes de *es Puig Nunó* o **sa Colàrsega* en comptes de *sa Culàrsega*.

Excepcions: *Ruberts* i no **Roberts*, per la tradició escrita.

Palatalització

Quan aquest fenomen és general a la zona, es manté. Ex.: *es Xebel·linar* (si tothom ho diu així) i no **es Sebel·linar*, *la Xíndria* i no **la Síndria*.

Regeix la normativa en casos de palatalitzacions vocàliques sentides com a vulgars. Ex.: *ses Jaquetes* i no **ses Giquetes*, *sa Claveguera des Pastor* i no **sa Claviguera des Pastor*, *es Pi des Gigant* i no **es Pi des Gigant*.

Paragoge

Es manté el fenomen. Ex.: *ses Fonts de n'Alis* i no **ses Fonts de n'Ali*, *es Cingle de n'Àlitx* i no **es Cingle de n'Ali* (però *es Puig de n'Ali*, d'acord amb la pronúncia habitual).

Pas de [w] a labiodental fricativa sonora

Hi regirà la normativa. Ex.: *es Creuers* i no **es Crevers*, *es Pouàs* i no **es Povàs*.

Casos com: *na Colava*, *na Gotleva*, *na Clavet*, *Can Fidever*, *Can Tevet*, s'escriuen d'acord amb la fonètica local.

Pèrdua de la [l] en sí·laba travada

Hi regirà la normativa. Ex.: *s'Aljub* i no **s'Ajub*.

Excepció: *Puig de sa Pevora* i no **Puig de sa Pólvora*.

Pèrdua de la [z] intervocàlica

Per norma general, regeix la normativa quan s'associa amb el referent comú corresponent. Ex.: *sa Devesa* i no **sa Devè*, *Son Fortesa* i no **Son Fortè*.

Les excepcions responen a arcaïsmes (*es Pou Juà* i no **es Pou Jusà*, *sa Talaia Juana* i no **sa Talaia Jusana*), a la llarga tradició escrita (*s'Esgleieta* i no **s'Esglesieta*) i a casos en què, popularment, no s'associa el genèric amb el referent comú de la llengua (*la Clo* i no **la Closa*, *la Malè* (Pollença) o *la Malea* (Andratx) i no **la Malesa*, *sa Resclò* i no **sa Resclosa* (que, a més, avui ja és el nom d'unes cases de possessió).

Pròtesi

Aquest fenomen es respecta en algunes formacions postverbals com: *s'Aguaitador de sa Senyora* i no **es Guaitador de sa Senyora*, *s'Abaixadoret* i no **es Baixadoret*.

Rotacisme

Hi regirà la normativa. Ex.: *es Carreró de ses Fantasmes* i no **es Carreró de ses Fantarmes*, *Son Cosmet* i no **Son Cormet*, *es Banc d'Eivissa* i no **es Banc d'Ervissa* (<*Esvissa*), *na Cosmena* i no **na Cormena*.

Excepcions: en arcaïsmes com *es Pou de Jurà* i no **es Pou de Jusà*, *Marcolomar* i no **Mas Colomar*.

Simplificació

Hi regirà la normativa. Ex.: *el Torm de la Seda* i no **el Tom de la Seda*, *es Torm des Coloms* i no **es Tom des Coloms*, etc.

Síncope

Es manté la forma sincopada quan en l'ús no alterna amb la forma plena. Ex.: *ses Bornades* i no **ses Boronades*, *es Lletrar* i no **es Lleterar* / **es Lleterar*.

V antihiàtica

Es respecta en els casos en què la [v] substitueix una [z] intervocàlica. Ex.: *es Gatovar* i no **es Gatosar*, *sa Pelovella* i no **sa Pelosella*, *es Llovar* i no **es Llosar*, *ses Cavernes* i no **ses Casernes*, etc.

Segueixen la normativa els casos on no substitueix la [z] intervocàlica que tenen referents clars en la llengua corrent, com per exemple, *es Banc des Llaüt* i no **es Banc des Llavut*, *ses Coaranyes* i no **ses Covaranyes*, *es Molí d'en Coa* i no **es Molí d'en Cóva*, *Can Reüll* i no **Can Revull*.

Vocalització

Hi regirà la normativa. Ex.: *s'Albelló* i no **s'Aubelló*, *Albarca* i no **Aubarca*, *es Delfí* i no **es Deufí*, *s'Alzina* i no **s'Auzina*, *sa Falç* i no **sa Fauç*, *Can Selva* i no **Can Seuva*, *Can Silvestre* i no **Can Siuvestre*, etc.

No la segueixen els arcaïsmes com *es Bauç* i no **es Balç*.

MORFOLOGIA

Comentaris generals sobre l'article

Recomanam que l'article, tant del nom oficial dels nuclis de població com d'altres topònims, majors o menors, s'ajusti a la solució adoptada per la llengua parlada local, tot i que són també admissibles les formes amb article estàndard dels topònims que en la llengua parlada duen article salat.

En contacte amb les preposicions *a*, *de*, *per*, les solucions més escaients són: *as*, *des*, *pes*; en contacte amb la contracció *ca*, la solució recomanada és *cas*. Pel que fa a l'article *es* seguit de mot començat amb vocal, consideram preferible *es* (solució habitual en eivissenc actual) en lloc de *ets*: *es Hostalets*. Quant a l'article després de la preposició *amb*, poden utilitzar-se ambdues formes: *es* / *so* (sing.), *es* / *sos* (plural), d'acord amb la tendència actual.

Aglutinació d'article

Es mantindrà si és un fenomen general a la contrada. Ex.: *s'Espedregar* (si és la pronúncia general) i no **es Pedregar*.

Caiguda de preposició (i article)

Es respecta la caiguda. Ex.: *sa Bassa Lluny* i no **sa Bassa de Lluny*, *sa Pleta Morell* i no **sa Pleta de Morell*, *sa Tanca Barrera* i no **sa Tanca de sa Barrera*, *s'Illa Gavina* i no **s'Illa de sa Gavina*, etc.

Es recuperarà la preposició i l'article si és un fenomen purament articuladori: *sa Punta des Nius* i no **sa Punta es Nius, es Pi des Jai Toni* i no **es Pi es Jai Toni*.

Feminització

Es manté. Ex.: *na Mostafana, na Rada, na Comellara, s'Aljub Vella, s'Avenc Fonda*, etc.

Masculinització

Es manté. Ex.: *Son Poco, Son Fango, Son Paulo, sa Vallet*, etc.

Partícula *Can, Son* i afins

Casuística:

a	de	per	ca	so
<i>amb art. pers.</i>				
a en Toni Amer	d'en	per en	Can Toni Amer	Son Toni Amer
a n'Andreu	de n'	per n'	Ca n'Andreu Can Andreu	So n'Andreu Son Andreu
a na Maria	de na	per na	Ca na Maria	So na Maria
a n'Àngela	de n'	per n'	Ca n'Àngela	So n'Àngela
<i>amb art. salat i/o literari</i>				
as Trenc / al	des / del	pes / pel	cas / cal	sos
a s'Avenc / a l'	de s' / de l'	per s' / per l'	Ca s'Amitger Ca l'Amitger Cas Amitgers Cals Amitgers Ca l'Abat ⁵ Cals Abats	— — — — Sos Llulls —
a sa Cala / a la a ses / a les	de sa / de la de ses / de les	per sa / per la per ses / per les	Ca sa / Ca la Ca ses / Ca les	— —
a s'Aigua / a l' a ses / a les	de s' / de l' de ses / de les	per s' / per l' per ses / per les	Ca s' / Ca l' Ca ses / Ca les	— —

Pluralització analògica

Es manté. Ex.: *es Favassos*

Ús de majúscula / minúscula en genèrics topogràfics

1. Si el genèric ha perdut el sentit originari (i no és usat estrictament com a genèric), s'escriurà amb majúscula: *es Coll d'en Rabassa, es Pont d'Inca* (que són nuclis de població), *sa Font Garrover* (que ara és una possessió).

⁵ Tingui's present que els topònims que col·loquialment van amb article literari no admeten l'ús amb l'article salat.

2. Si el genèric manté el sentit originari, s'escriurà preferentment en majúscula: *sa Coma de n'Arbona, es Puig Major*,⁶ si bé es pot escriure també en minúscula (*sa coma de n'Arbona, es puig Major*) i és especialment convenient de fer-ho, quan es tracta d'un genèric omissible, perquè no forma part del topònim (*illa de Mallorca, a diferència de Illa de ses Rates*).

Flexions amb ensordiment

Alguns topònims presenten flexions amb ensordiment. Si la forma ensordida és l'única documentada, es reflecteix l'ensordiment en la grafia: *el Torrent dels Aljupets, es Putxet*, però *es Puget* (Santa Eugènia). Si alterna amb la corresponent sonora, té preferència la forma sonora. Ex.: *es Safareget* i no **es Safaretxet*.

LÈXIC

Arcaisme

Es manté. Ex.: *es Camp Redó, sa Cegonya, sa Punta des Relotge, es Galiner, Ca s'Escaravat*.

Barbarisme

1. Cal potenciar l'ús de topònims genuïns tradicionals. Ex.: *es Camí de na Gosta* i no **es Camí des Palos*.

2. S'adapten si hi ha poca diferència formal: *sa Caseta des Carabiners* i no **sa Caseta des Carabineros, es Sementer de s'Avió* i no **es Sementer de s'Avión, sa Punta des Torpede* i no **sa Punta des Torpedo*.

3. Es tendirà a l'adaptació dels genèrics: *s'Embarcador de sa Madera* i no **s'Embarcadero de sa Madera, s'Espenyador* i no **s'Espenyadero, es Varador* i no **es Varadero, s'Ansa de Migjorn* i no **s'Ensenada de Migjorn*.

4. Es mantenen els barbarismes difícilment substituïbles a causa de la distància formal: *sa Barraca des Parillo, sa Cova des Guanete, sa Barraca des Cabo, es Lote, Can Sidor, es Màrmols*, etc.

5. Es mantenen els encapçalats amb la partícula *lo*, si no poden reemplaçar-se per altres topònims més genuïns. Exemples: *lo d'en Claro, lo des Sabaters*, etc.

Cognoms problemàtics

Hi regirà la normativa. Ex.: *la Vall d'en Marc* i no **la Vall d'en March, sa Quarterada de n'Esbert* i no **sa Quarterada d'en Sbert, Son Proenç* i no **Son Prohens, es Prat de n'Esquella* i no **es Prat d'en Squella*.

Variants antigues etimològiques residuals o testimonials

D'entre diverses formes més o menys acostades a l'etimologia, cal donar preferència a la més estesa popularment: és preferible *Cotimplà* (< 'còtil pla') en lloc de *Cotilplà* (variant etimològica recollida només d'un sol informant) o de *Contimplà* (més allunyada encara de l'etimologia); *es Cocó de l'Ancai* (< 'de l'alcaid') millor que *es Cocó de l'Ancaid* (recollit només d'un informant).

---

⁶ L'ús de la majúscula és especialment indicat quan el genèric va acompanyat d'un adjectiu (*es Puig Major*), i també és habitual en els mapes i rètols. En canvi, els nomenclàtors o reculls alfabètics solen usar la minúscula, perquè l'ordenació es fa a partir de l'element que acompanya el genèric.